

УДК 355.02:32

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.22>

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ МІЛІТАРИЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Лисянський Павло,*доктор філософії з політичних наук, директор організації
ГО «Інститут стратегічних досліджень та безпеки»
ORCID ID: 0000-0003-3997-9335*

У дослідженні висвітлено вплив мілітаризації на суспільно-політичні процеси. Здійснено порівняльний аналіз політики мілітаризації в авторитарних та демократичних країнах, висвітлено основні аспекти. З'ясовано, що агресивна зовнішня політика авторитарій може також призвести до зміцнення оборонної спроможності демократичних країн, що може передбачати не лише військові сили, але й дипломатичні й економічні заходи для забезпечення національної безпеки.

Метою статті є дослідження впливу мілітаризації на сучасні політичні відносини, а також аналіз процесів мілітаризації авторитарних країн і країн демократії. Наукова новизна полягає в порівняльному аналізі політики мілітаризації в авторитарних і демократичних країнах.

Зроблено висновок, що вплив мілітаризації на сучасні політичні відносини є складним і багатограним, як з позитивними, так і з негативними наслідками залежно від конкретного контексту. У багатьох випадках зростання мілітаризації може спричинити посилення напруженості між державами, а також конкуренції за ресурси та владу. Це може призвести до ескалації конфліктів і навіть до війни, тому важливо, щоб уряди й суспільства ретельно розглядали наслідки мілітаризації та прагнули до мирного та дипломатичного розв'язання конфліктів.

Відзначено, що процес агресивної політики авторитарних країн може стати причиною посилення мілітаризації в країнах демократичного табору, і для боротьби із цим потрібно вживати заходів щодо посилення обороноздатності. Важливим кроком щодо викликів сучасній демократії є необхідність усвідомлення дисфункції міжнародних структур, що забезпечують світовий порядок, консолідацію і мілітаризацію колективних західних держав та їхніх союзників. Слід зазначити, що значно зростає ризик регресу авторитарного правління, коли права людини й загальнодемократичні цінності можуть бути втрачені за короткий проміжок часу.

Ключові слова: авторитарія, демократія, зовнішньополітичні процеси, безпека країни, міжнародні конфлікти.

Lisyansky Pavlo. The impact of militarisation on the development of modern political relations

The study highlights the impact of militarization on social and political processes. A comparative analysis of the policy of militarization in autocratic and democratic countries was carried out, the main aspects were highlighted. It is found that the aggressive foreign policy of autocracies can also lead to the strengthening of the defense capacity of democratic countries, which can include not only military forces, but also diplomatic and economic measures to ensure national security.

The purpose of the article is to study the influence of militarization on modern political relations, as well as to analyze the processes of militarization in autocratic and democratic countries. The scientific novelty consists in the comparative analysis of the policy of militarization in autocratic and democratic countries

It is concluded that, In general, the influence of militarization on modern political relations is complex and multifaceted, with both positive and negative consequences depending on the specific context. In many cases, increased militarization can lead to increased tensions between states, as well as increased competition for resources and power. This can lead to escalation of conflicts and even war. It is important that governments and societies carefully consider the consequences of militarization and seek peaceful and diplomatic solutions to conflicts.

It was noted that the process of aggressive policy of authoritarian countries can lead to increased militarization in the countries of the democratic camp, and to combat this, it is necessary to take measures to strengthen defense capabilities. An important step in solving the challenges of modern democracy is the need to realize the dysfunction of international structures that ensure world order, consolidation and militarization of collective Western states and their allies. It should be noted that the risk of regression of authoritarian rule increases significantly, when human rights and general democratic values can be lost in a short period of time.

Key words: autocracy, democracy, foreign policy processes, national security, international conflicts.

Метою статті є дослідження впливу мілітаризації на сучасні політичні відносини, а також аналіз процесів мілітаризації авторитарних країн і країн демократії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом у багатьох демократичних країнах суспільне значення армії зросло. До пандемії COVID-19 демократії по всьому світу вже почали використовувати свою армію для більш широкого спектра завдань. Це викликало занепокоєння щодо повторної появи військових як учасників політичної діяльності й мілітаризації демократії [13].

Можливості використання військової сили країн для розв'язання економічних питань змушують їх усе більше уваги приділяти питанню мілітаризації. Слово «мілітаризація» описує щораз більший мілітаристський характер суспільства, політики й уряду [7]. Це явище може мати серйозний вплив на демократичні інститути та процеси в країні, включно з розвитком авторитаризму, порушенням прав людини і відсутністю цивільного контролю. Зараз мілітаризація є об'єктивним результатом розвитку науково-технічного прогресу, що призвело до значних змін у всіх сферах економіки та супроводжується розвитком комп'ютеризованого виробництва й віртуалізацією космосу в усьому світі [3].

Військовий абсолютизм пов'язаний як із тенденцією до використання військової сили, так і з соціальною метою, тоді як мілітаризація є загально визнаним процесом, який посилюється комунікацією [10].

Концепцію мілітаризації не може бути визначено лише шляхом вимірювання військової сили чи можливостей, натомість вона потребує уваги багатьох засобів масової інформації, комунікації та повсякденних місць і дій, які мають вирішальне значення для розуміння того, як різні суб'єкти беруть участь у війні та як розвивається політика насильства [15].

Процеси мілітаризації в авторитарних країнах і демократіях можуть істотно відрізнятись (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз процесів мілітаризації авторитарних і демократичних країн

Авторитарні країни	Демократичні країни
Зміцнення влади панівним режимом шляхом застосування військової сили	Системи стримувань і противаг щодо урядової влади
Владу зосереджено в руках одного лідера	Верховенство права
Інвестиції у військову сферу	Контроль за використанням військової сили

Джерело: створено автором на основі власних спостережень

В авторитарних країнах мілітаризація часто передбачає зміцнення влади панівним режимом шляхом застосування військової сили, збільшення військових витрат і придушення інакомислення. Це може призвести до мілітаризації суспільства, коли військові відіграватимуть домінуючу роль у політиці й управлінні.

У демократичних країнах процес мілітаризації зазвичай більш збалансований через наявність системи стримувань і противаг щодо урядової влади. Військові витрати зазвичай підлягають нагляду з боку обраних представників, і очікується, що військові діятимуть у межах верховенства права. Проте в демократичних країнах може виникнути занепокоєння щодо можливого військового впливу на формування політики та ризику військового втручання у внутрішню політику.

Мілітаризація в країнах демократичного табору може посилитися через процеси агресивної політики авторитарній декількома шляхами. По-перше, загострення військових конфліктів і загроза з боку авторитарних режимів може призвести до потреби в підвищенні військових витрат і посиленні збройних сил у демократичних країнах, що передбачає зміцнення військово-промислового комплексу та збільшення військової готовності.

По-друге, авторитарні режими можуть активно просувати свої інтереси за допомогою дезінформації та кібератак, спрямованих на демократичні країни. Це може спричинити необхідність у зміцненні кіберзахисту й розвитку кібербезпеки.

До того ж агресивна зовнішня політика авторитарій може також призвести до зміцнення оборонної спроможності демократичних країн, що може передбачати не лише військові сили, але й дипломатичні й економічні заходи для забезпечення національної безпеки.

Учені, які займаються вивченням цивільно-військових відносин, визнають, що військові можуть виконувати різні функції в процесі авторитаризації. Одні солдати самі підривають демократію, беручи участь у державному перевороті, а інші активно підтримують спроби потенційних авторитаризаторів ліквідувати демократичні принципи та правила. Однак деякі війська можуть залишатися нерухомими, оскільки демократія розсіюється, тоді як інші будуть активно чинити опір авторитаризму. Докази військової участі в Латинській Америці, Азії, Африці та регіоні Близького Сходу після 2011 року демонструють, що відкрита військова допомога зменшилася, але військові все ще брали участь у процесах авторитаризації держав після 2011 року [9]. Пряме військове правління або значний військовий вплив у політичних справах може позначитися на демократичних процесах [12]. І навпаки, армія не завжди є партнером або рушієм авторитаризації, але часто просто стоїть осторонь, коли політичні лідери в цивільних сферах підривають демократичні принципи. Однак у рідкісних випадках військові допомагали протистояти або подолати спроби захопити владу. Зосередження на повсякденних, звичних

аспектах цивільно-військових відносин має також передбачати вивчення того, що військові роблять на регулярній основі і як це сприймається та відображається учасниками збройних сил [18].

Отже, процеси суперечок і переговорів як у демократичних, так і в авторитарних системах впливають на цивільно-військові відносини. Однак лише нещодавно науковці почали досліджувати, що насправді передбачає повсякденний цивільний нагляд і військова автономія [14]. Наслідки нових місій для відносин між цивільними та військовими було задокументовано в літературі досить ізольовано, відповідно до зовнішніх / внутрішніх відмінностей, описаних вище. Однак сегментування місії за місцем розгортання є надто простим і не дає змогу висвітлити істотні відмінності [11].

Одним із парадоксів демократії є визнання й активна підтримка західними країнами недемократичних (авторитарних) режимів. Поширення економічних зв'язків між різними країнами є частиною політичної природи світової спільноти, а це призвело до економічного розвитку як засобу політичного тиску. Наприклад, важко переоцінити китайський економічний фактор в умовах зростання світових конфліктів, але інший аспект полягає в тому, що взаємозалежність економік Китаю і Заходу може бути використана як форма впливу на китайський уряд. І навпаки, якщо конфлікт між Росією та Україною вийде за межі України, західним країнам доведеться вибирати між економічною вигодою та безпекою власних фундаментів [2].

У контексті збройної агресії держава завжди повинна використовувати історичні, соціальні та політичні фактори, щоб виправдати початок процесу мілітаризації, тому що цей процес безпосередньо впливає на зобов'язання держави підтримувати баланс національних інтересів і забезпечувати права, свободи та цінності громадян. Унаслідок запровадження адміністративно-правового режиму воєнного стану змінилося бачення населення України щодо мілітаризації держави. Через актуальні події, пов'язані із захистом територіальної цілісності та суверенітету України, для українського населення такий стан речей став раціональним у відповідь на збройну агресію з боку Російської Федерації. Це відповідає загальній філософії національної автентичності та самоідентифікації українського народу, оскільки в історичній перспективі Україна завжди вибирала незалежність держави. Проте для успішної стратегії мілітаризації в умовах воєнного стану вирішальним є ставлення населення до висвітлення змін у порядку державного управління. Важливо з'ясувати первинний підхід в академічному полі щодо зв'язку між національною автентичністю та самоідентифікацією українського суспільства щодо державної політики.

Як наслідок вторгнення Російської Федерації почався природний прогрес зміни постійних політичних і соціальних поглядів північного сходу і півдня України. З боку агресора використовуються сучасні соціально-політичні технології для поширення інформаційно-психологічного впливу на українське населення, ці впливи спрямовані насамперед на посилення сумнівів українського населення щодо їхньої автентичності й існування окремої групи громадян українського народу, а також на розвиток недовіри до всього державного управління. У військово-політичних операціях інформаційного характеру беруть участь військово-політичне керівництво Російської Федерації, спецслужби, підрозділи психологічної роботи ЗС Російської Федерації, цивільні та недержавні суб'єкти, залучені до інформації, релігійні організації, а також російські сили в українському суспільстві, проросійські політичні діячі, окремі нації. Тепер на інформаційну війну істотно впливає швидкість і спосіб передачі інформації, від них залежить послідовність подій, психологічний стан військовослужбовців, час, відведений на те чи інше спеціальне завдання. На відміну від голосового повідомлення чи телефонного дзвінка, SMS досягне великої кількості людей менш ніж за секунду [4]. Це негативно впливає на типову роботу державно-владного механізму та здатність ефективно регулювати суспільно-політичне життя України. В умовах реальної загрози державне управління почало брати участь у трансформації моделі держави в мілітаризовану форму. Одним з основних векторів державної політики у сфері мілітаризації є фактор, що сприяє консолідації військових і оборонних заходів на всіх рівнях державної влади та громадськості загалом. Важливо відзначити сучасний підхід до державного управління в цій сфері. Саме з метою збереження територіальної цілісності та суверенітету України, а також підтримки рівня національної самобутності та самоповаги, державне управління має міцний зв'язок із молоддю, оскільки цей прошарок населення відіграє значну роль у розвитку країни [1].

В умовах глобальної мілітаризації виникає необхідність переосмислення політологічної парадигми та розвитку її в рамках геостратегії, а не поза нею, з урахуванням захисту національної ідентичності державних націй [5].

За допомогою політики мілітаризації, яка ґрунтувалася на моделі української автентичності та самоідентифікації, було нейтралізовано комплекс соціальних, політичних і економічних загроз для національної держави, зокрема: пряму загрозу знищення Української держави Російською Федерацією,

порушення основних європейських прав держави, індивідуальних і колективних прав, привласнення українських ресурсів, знищення української автентичності, порушення інформаційної безпеки в Україні, призупинення європейського руху держави до ЄС. Саме ці небезпеки стали основними чинниками планування та прямої насильницької агресії, здійсненої Російською Федерацією проти України.

Події 2022 року призвели до встановлення умовної лінії між Російською Федерацією та Україною, а також лінії фронту між країнами. Ці події були небезпечними для сучасного світу, унаслідок чого перед державами постає виклик, пов'язаний із поширенням авторитаризму (тоталітаризму), за відсутності потужної конвенційної відповіді з боку сил демократії. Ситуація посилюється кількома додатковими факторами (ситуаціями), які потрібно розглядати ізольовано. Серед передумов конфлікту між Росією та Україною є ті, що передували суперечці між Російською Федерацією та Україною, а також ті, що виникли внаслідок її прогресування.

Висновки. Мілітаризація суспільств може мати значний вплив на розвиток сучасних політичних відносин. У багатьох випадках посилення мілітаризації може призвести до зростання напруженості між державами, а також конкуренції за ресурси та владу, що несе в собі небезпеку ескалації конфліктів і навіть війни.

Крім того, мілітаризація також може мати внутрішні наслідки, такі як мілітаризація правоохоронних органів або розмивання громадянських свобод в ім'я національної безпеки. Це може призвести до посилення державного нагляду, обмеження свободи слова та загальної ерозії демократичних норм.

Загалом на ступінь мілітаризації в авторитарних і демократичних країнах впливають такі фактори, як політичні системи, історичне походження та соціальні цінності. Обидві категорії країн стикаються з труднощами в збалансуванні потреб національної безпеки з дотриманням прав людини та демократичних принципів.

Таким чином, процес агресивної політики авторитарних країн може стати причиною посилення мілітаризації в країнах демократичного табору, і для боротьби із цим потрібно вживати заходів щодо посилення обороноздатності.

Важливим кроком щодо викликів сучасній демократії є необхідність усвідомлення дисфункції міжнародних структур, що забезпечують світовий порядок, консолідацію і мілітаризацію колективних західних держав та їхніх союзників. Слід зазначити, що значно зростає ризик регресу авторитарного правління, коли права людини й загальнодемократичні цінності можуть бути втрачені за короткий проміжок часу.

Література:

1. Акімов А. Формування держави мілітаризованого типу на основі моделі української автентичності та само ідентифікації: витоки, концепції, проблеми, реалізація. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 4 (39). URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/4/4_2023.pdf#page=11 (дата звернення: 19.07.2024).
2. Безрук О. О. Російсько-українська війна як виклик сучасним демократіям в умовах кризи світового порядку. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2023. Т. 1, № 26. С. 15–26. URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2023.26.1.02> (дата звернення: 19.07.2024).
3. Живко М., Гонак І., Івашук О., Прінци В. Економічне суперництво країн в умовах мілітаризації національних економік. *Науково-виробничий журнал*. 2021. Випуск 89. С. 124–139. DOI: 10.37332/2309-1533.2021.7-8.17 (дата звернення: 19.07.2024).
4. Легкодух В. В. Аналіз зовнішнього впливу Російської Федерації на військовослужбовців Збройних сил України через засоби мобільного зв'язку. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. Збірник наукових праць*. Київ, 2022. Вип. 33–34. С. 60–70. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2022-12-33-34-60-70> (дата звернення: 19.07.2024).
5. Ліпкан В. Щодо необхідності творення геостратегічного дискурсу. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Випуск 3. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16415/1/Lipkan%20Volodymyr%20Anatoliiovych.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
6. Панковець М. П., Шевчук Т. В. Міжнародні економічні санкції в системі міжнародної безпеки: досвід та ефективність застосування в сучасних умовах. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2024. Т. 34, № 4. С. 34–40. URL: <https://doi.org/10.36930/40340405> (дата звернення: 19.07.2024).
7. Bonga W. G., Mahuku D. N. Effect of militarisation on development and democracy in africa. *Journal of development economics and management research studies*. 2022. Vol. 09, no. 11. P. 43–54. URL: <https://doi.org/10.53422/jdms.2022.91105> (date of access: 19.07.2024).
8. Bruneau T. C. Putting the military back into civil-military relations. *Latin american research review*. 2021. Vol. 56, no. 1. P. 251–259. URL: <https://doi.org/10.25222/larr.1456> (date of access: 19.07.2024).
9. Croissant A., Kuehn D. Autocratization and the military. *The routledge handbook of autocratization*. London, 2024. P. 332–346. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003306900-27> (date of access: 19.07.2024).

10. Forum: militarization 2.0: communication and the normalization of political violence in the digital age / S. T. Jackson et al. *International studies review*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1093/isr/viaa035> (date of access: 19.07.2024).
11. Harig C., Jenne N., Ruffa C. Operational experiences, military role conceptions, and their influence on civil-military relations. *European journal of international security*. 2021. Vol. 7, no. 1. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1017/eis.2021.29> (date of access: 19.07.2024).
12. John, A. W., & Yelwa, S. U. The impact of militarization on governance and democracy in african countries. *Journal of Political Discourse*, 2024. № 2 (1). P. 148–155. Retrieved from <https://jopd.com.ng/index.php/jopdz/article/view/97> (date of access: 19.07.2024).
13. Kuehn D., Levy Y. Material and Discursive Militarisation in Democracies. (GIGA Focus Global, 6). Hamburg: GIGA German Institute of Global and Area Studies – Leibniz-Institut für Globale und Regionale Studien. 2020. URL: <https://nbnresolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-71002-4> (date of access: 19.07.2024).
14. Lagassé P., Saideman S. M. When civilian control is civil: Parliamentary oversight of the military in Belgium and New Zealand. *European journal of international security*. 2018. Vol. 4, no. 1. P. 20–40. URL: <https://doi.org/10.1017/eis.2018.17> (date of access: 19.07.2024).
15. Partis-Jennings H. A pint to remember: the pub as community militarism. *Critical military studies*. 2020. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.1080/23337486.2020.1750261> (date of access: 19.07.2024).